

MATERIJAL ZA VANREDNE UČENIKE

PREDMET: BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

ZANIMANJE: SVA ZANIMANJA III I IV STEPENA

RAZRED: DRUGI

GRAMATIKA BOSANSKOG JEZIKA ZA II RAZRED

1. **MORFOLOGIJA** je: nauka koja proučava vrste , oblike i građu riječi .
2. **MORFEMA** je :najmanja jezička jedinica koja nosi određeno značenje ,ali u govoru ne funkcionira samostalno .Može biti: korijenska ili osnovna (korjen, osnova riječi), oblička (nastavci za oblik) i tvorbena (prefiksi ,sufiksi) .
3. **VRSTE RIJEČI** : U našem jeziku imamo 10 vrsta riječi , koje mogu biti :
 - a) PROMJENLJIVE (imenice , zamjenice , pridjevi ,neki brojevi i glagoli)i
 - b) NEPROMJENLJIVE (prilozi , prijedlozi , veznici , uzvici i neke rječce)
4. Promjenljive vrste riječi tj. imenice , zamjenice ,pridjevi i neki brojevi se dekliniraju , a većina pridjeva i određeni oblici priloga se kompariraju , dok se glagoli konjugiraju.
5. Na osnovu značenja , sve riječi , možemo podijeliti na :
 - a) punoznačne u koje spadaju :imenice ,zamjenice , pridjevi ,brojevi ,glagoli i prilozi i
 - b) pomoćne u koje spadaju :prijedlozi ,veznici rječce i uzvici.
6. **IMENICE** su riječi kojima imenujemo različite pojmove iz vanjskog svijeta (bića , predmete i pojave) i iz našeg unutrašnjeg ,doživljenog svijeta (ono što osjećamo).
7. Na osnovu značenja sve imenice možemo podijeliti na :
 - a) konkretne imenice ,koje označavaju vanjski svijet ,nešto stvarno,opipljivo ili ono što se zna da postoji npr. dijete , ruka jabuka ,more Sarajevo,Nedim i slično i
 - b) apstraktne imenice ,koje označavaju nešto nestvarno ,neopipljivo ,kao npr, noć, ljubav, ponos,pamet,muzika itd.
- 8.**ZAJEDNIČKE IMENICE** su imenice koje označavaju opće pojmove kao npr. kuća , slika , lopta ,dan , misao , osjećanje ,nebo itd.Pišu se malim početnim slovom.

Mogu se podijeliti na : **POJEDINAČNE** (auto,olovka,kuća,kosa,šuma),**ZBIRNE** imenice koje označavaju zbir, skup pojedinačnih primjeraka ,a koje doživljavamo kao cjelinu (drveće,grožđe,lišće,ćebad,telad,klasje, cvijeće,voće,žbunje) i **GRADIVNE** imenice kojima se označava neki materijal ,tvar,gradivo i to u neodređenoj količini(šećer, vo da,biber,zlato,sosnijegitd.) S
9. **S ve imenice imaju svoj :rod,broj i dekliniraju se tj. mijenjaju se po padežima .**
10. **ROD IMENICA:**Kod imenica razlikujemo tri roda :ženski(djevojka , lopta,vrata) muški rod(muškarac,prozor ,dim,voz,signal) i srednji rod(jagnje,dijete,jare,pile)

11. Kod imenica ženskog i muškog roda razlikujemo prirodni i gramatički rod.

12. Prirodni rod mogu imati samo imenice koje označavaju živa bića ,jer se na taj način iskazuje njihov pol kao npr. muški rod –učitelj, slavuj jarac,fruzer,konj itd. Ili ženski rod-učiteljica, sekretarica ,frizerka ovca,žaba ili srednji rod-jagnje,ždrijebe, pile,jare itd.

13. Gramatički rod imaju imenice koje označavaju predmete ili pojave ,te bića kod kojih se ne iskazuje spol,a rod se određuje na osnovu završetka riječi :imenice muškog roda obično se završavaju na suglasnik ,imenice ženskog roda se završavaju na samoglasnik a imenice srednjeg roda na O ili na E .Postoje i izuzeci :a)znatan broj imenica na suglasnik uklapa se u ženski rod kao npr. noć,stvar,riječ,kost ćud,radost,večer itd. b)imenice sa završetkom na a iskazuju muški rod :aga,hodža,hadžija,muftija, komšija ,starješina,amidža itd. c)dešava se da se ženski rod završava na suglasnik kao npr, curetak,djevojčurak itd. d)dešava se da se imenice sa završetkom na o uklapaju u muški rod kao npr. posao auto,radio,Kairo,Mujo,sako,itd.

14. BROJ IMENICA : U našem jeziku imamo dva broja :jedinu (singular) i množinu (plural).Jednina iskazuje jedan primjerak nekoga ili nečega (jabuka,grad) a množina više primjeraka (jabuke,gradovi) .Sve imenice nemaju množinu kao Evropa,Bosna,Sarajevo,Drina,Igman itd.

15. PADEŽI :Promjena riječi po padežima zove se deklinacija .U našem jeziku imamo sedam padeža :nominativ,genitiv,dativ,akuzativ,vokativ,instrumental,lokativ.Oni izražavaju odnos konkretne riječi prema sadržaju rečenice .

Svaki padež ima i propratna pitanja :

1. nominativ:ko/šta ? (kuća)
2. genitiv:od koga/čega ? (kuće)
3. dativ:kome/čemu ?(kući)
4. akuzativ:koga/šta?(kuću)
5. vokativ-služi za dozivanje (stani ,otvori se kućo)
6. instrumental:skim/s čim? (s kućom)
7. lokativ: o kome/ o čemu? (o kući)

16. ZAMJENICE su riječi kojima se označava ono što se imenuje imenicama ,pridjevima ili brojevima .One označavaju (ne imenuju) predmete ,osobine i količine .Imaju jedninu i množinu i mjenjaju se kroz padeže.

17. ZAMJENICE DIJELIMO :

a) po funkciji na :imeničke (zamjenjuju imenicu) i pridjevske (zamjenjuju pridjeve)i

b) po značenju na : lične ,prisvojne,pokazne,upitno-odnosne,neodređene,odrične i opće.

18. LIČNE ZAMJENICE su :jednina :ja,ti,on,ona,ono a množina :mi,vi,oni,one,ona.

19. PRISVOJNE ZAMJENICE su pridjevne zamjenice koje ukazuju na pripadanje govornom licu tj. upućuju na onoga kome nešto pripada.Imaju sva tri roda .

Prisvojne zamjenice jednine su :

1. moj-,moja-moje
2. tvoj-tvoja-tvoje
3. njegov-njegova-njegovo(njezin-a-o;njegovo-a-o)

Prisvojne zamjenice množine su:

1. naš-naša-naše
2. vaš-vaša-vaše
3. njihov.njihova-njihovo.

20. POKAZNE ZAMJENICE pokazuju u čijij blizini se nalazi ono što označav riječ uz koju ova zamjenica stoji . I pokazne zamjenice imaju sva tri roda .

Pokazne zamjenice su : ovaj,ova,ovo,taj,ta,to,onaj,ona,ono,sam.

21. UPITNO-ODNOSNE ZAMJENICE obuhvataju dvije grupe zamjenica različitih po značenju :upitne i odnosne .Upitno-odnosne zamjenice su.ko,šta,što,koji,čiji,kakav,koliki

22.UPITNE ZAMJENICE upotrebljavaju se u ulozi pitanja –služe da se nešto dozna .

ODNOSNE ZAMJENICE se odnose na nekog ili nešto .

23. NEODREĐENE ZAMJENICE nastaju od upitno-odnosnih zamjenica dodavanjem određenih predmetaka ili riječi koje im daju značenje neodređenosti.To su:

ne,ni,sva,po,pone ,gdje,i,što, koje(npr. neki,niko,svako,pokoji,ponešto,gdjekoji,iko,ičiji,štošta,kojekakvi itd.)

24.PRIDJEVI su riječi kojima se označavaju osobine pojmova ,njihov odnos i njihova pripadnost .Najčešće stoje uz imenice .

25. VRSTE PRIDJEVA :Prema značenju razlikujemo tri vrste pridjeva :

a) opisni pridjevi iskazuju osobinu na pitanje „kakav? „(npr. lijeprsten,pametno dijete)

b) gradivni pridjevi iskazuju građu ,materiju od koje je nešto napravljeno na pitanje :

„od čega?“ (zlatni prsten, svilena haljina)

c) prisvojni pridjevi iskazuju pripadanje , na pitanje „čiji?“ (bratov sat, Jasnina haljina).

Pridjevi se mjenjaju po pridjevima.

26. KOMPACIJA PRIDJEVA podrazumjeva stepenovanje ,poređenje predmeta ili lica po nekoj osobini .Stepenovanje mogu iskazivati samo opisni pridjevi .

Postoje tri različita stepena :

1. POZITIV- prvi stepen npr. lijep ,brz,visok,jak,dobar ,sretanitd.

2.KOMPARATIV-drugi stepen označava da neko ili nešto ima određenu osobinu izraženu u većoj mjeri nego neko drugi(ljepši, brži, viši,jači,bolji,sretniji)

3SUPERLATIV-treći stepen doznačava da neko ima neku osobinu kojom prevazilazi sve druge sa istom takvom osobinom(najljepši, najbrži, najviši,najjači,najbolji,najsretniji).

27. BROJEVI su riječi kojima iskazujemo neku količinu ,redosljed, ukupnost, zbir nečega ili dio nečega .Ubrajaju se u promjenljive vrste riječi ,mada ima brojeva koji se mjenjaju djelimično ili su potpuno nepromjenljivi .

Razlikujemo :a)glavne brojeve koji pokazuju količinu nečega i odgovaraju na pitanje koliko?

a) (jedno djetе,dvije žene ,pet knjiga,deset minutadvjesto ovaca).Mogu biti:jednočlani

(jedan,pет,sedam,sto ,hiljadu) ;višečlani (dvadeset pet, sto jedan,devetsto devedeset);

I jednočlani ili višečlani((dvjesta ili dvije stotine ;petsto ili pet stotina).

b) redne brojeve koji pokazuju koliko nečega u nizu treba odbrojati da bi se utvrdilo mjesto ili vrijeme onoga što označava imenica.Odgovaraju na pitanje „koji po redu?“

(prvi takmičar, drugi dan, deseto mjesto ,hiljadita godina ,stoti pokušaj)

a) zbirne brojeve koji iskazuju zbir glavnih brojeva i odgovaraju na pitanje koliko (od)njih (došlo ih je samo dvoje ,ostalih petero nije došlo)

28. GLAGOLI su riječi koje označavaju

radnju(čitati,zidati,kuhati,sjeći),stanje(ležati,sjediti,čuti,vidjeti) i

zbivanje(cvjetati,bujati,grmiti,buditi se) .Oni su promjenljiva vrsta riječi i imaju :glagolski vid,stanje, način,vrijeme,lice i broj.Promjena glagola po licima zove se konjugacija .

29. GLAGOLSKI VID kazuje da je radnja u toku ili je prestala da traje .Prema tome glagolski vid može biti :nesvršeni –trčati gledati,spavati i svršeni vid –dotrčati,izgledati ,odspavati.

30. VRIJEME :U bosanskom jeziku vrijeme se iskazuje u glagolskim vremenima :

a)sadašnjost ,iskazuje se prezentom (gledam,čitam,pišem,radim,)

b) prošlost ,iskazuju ga aorist(prošlo svršeno vrijeme), imperfekat(prošlo nesvršeno vrijeme),perfek(prošlo vrijeme),pluskvamperfekat (pretprošlo vrijeme).

c) budućnost -iskazuju ga futur I (buduće vrijeme) i futur II ili futur egzakti (predbuduće vrijeme).

31.PREZENT(sadašnje vrijeme) je glagolski oblik koji iskazuje radnju uglavnom u sadašnjosti , u trenutku govora (gledam,gledaš, gleda,gledamo,gledate,gledaju).

32. AORIST(prošlo svršeno vrijeme) je prosti glagolski oblik kojim se izražava savršena i doživljena radnja iz bliske prošlosti (dođoh,dođe, dođe, dođosmo,dođoste, dođoše).

33. IMPERFEKAT(prošlo nesvršeno vrijeme) je glagolski oblik , vrijeme kojim se izražava doživljena prošla radnja neodređenog trajanja (gledah,gledaše, gledaše, gledasmo, gledaste,gledahu).

34. PERFEKAT (prošlo vrijeme) je glagolski oblik, vrijeme kojim se iskazuje radnja koja se vršila / izvršila u prošlosti .Nastavci za tvorbu perfekta su :sam,si, je ,smo,ste,su.Na primjer:

1. ja sam pisao

1. mi smo pisali

2. ti si pisao

2.vi ste pisali

3.on je pisao,ona je pisala,
pisalo

3.oni su pisali,one su pisale, ona su pisala, ono je

35. PLUSKVAMPERFEKAT (pretprošlo vrijeme) iskazuje radnju u prošlosti koja se izvršila prije neke druge radnje .Na primjer:

1. bio sam kupio

1.bili smo kupili

2.bio si kupio

2.bili ste kupili

3.bio je kupio

3.bili su kupili

36. FUTUR I (buduće vrijeme) označava radnju koja će se izvršiti poslije momenta govorenja .Na primjer:

1.ja ću pisati

1.mi ćemo pisati

2.ti ćeš pisati

2.vi ćete pisati

3.on,ona,ono će pisati

3.oni,one,ona će pisati

37. FUTUR II (predbuduće vrijeme) označava radnju koja će se izvršiti ili prije neke druge radnje ili naporedo s njom .Na primjer .

1.budem znao

1.budemo znali

2.budeš znao

2.budete znali

3.bude znao ,znala,znalo

3.budu znali,znale,znala

38. IMPERATIV (zapovjedni način) ne iskazuje vrijeme , već se njime iskazuje zapovjest, upozorenje,molbaili želja za izvršenjem neke radnje .Najčešće se upotrebljava u upravnom govoru ,u direktnomobraćanju slušaocu.Na primjer.

1. -	1.radimo
2.radi	2.radite
3.neka on,ona,ono radi	3.neka oni,one,ona rade

39. KONDICIONAL I i II(pogodbeni ,mogući način) ne iskazuje vrijeme , već mogućnosti , želju,pogodbu da se određena radnja izvrši .Na primjer :

1.ja bih došao	1.mi bi smo došli
2.ti bi došao	2.vi bi ste došli
3.on,ona,ono bi došli	3.oni,one,ona bi došli

40. OPTATIV (željni način) iskazuje želju govornika u trenutku govora .

Na primjer :Živjela sloboda!, Sretni bili mladenci! ,

Živ mi i zdrav bio domaćine !

41. GLAGOLSKI PRIDJEVI su prosti i bezlični glagolsko-imenski oblici .

Razlikujemo dva glagolska pridjeva :

a) glagolski pridjev radni kazuje aktivno stanje tj.vršenu/ izvršenu radnju i

b) glagolski pridjev trpni kazuje trpljenu / pretrpljenu radnju .

42. GLAGOLSKI PRILOZI su bezlični glagolski oblici ,koji ne iskazuju nilice, ni broj ,ni vrijeme radnje.Upotrebljavaju se u službi priloških odredbi za vrijeme , mjesto, način ,uzrok, količinu itd.Primjeri :

a)glagolski prilog sadašnji –znajući,razmišljajući ,pišući,radeći,pomažući itd.

b)glagolski prilog prošli –napisavši, rekavši ,uradivši,mogavši itd.

43.PRILOZI se mogu **PODJELITI** i na :

-mjesni prilozi-postavljamo pitanja :gdje? kuda? dokle? odakle? Odgovori su:tamo,tu,lijevo,desno ,dolje ,sprijeda itd.

-vremenski prilozi – postavljamo pitanja :kada? otkad? dokad? Odgovori su :danas,sutra, jučer,kasno,ponovo,rano,noću itd.

-načinski prilozi –postavljamo pitanje:kako?

Odgovor je :dobro,loše,lijepo,brzo,blago,sporo,momački itd.

-količinski prilozi-postavljamo pitanje :koliko?

Odgovor je :mnogo,malo ,vrlo,veoma,toliko,onoliko,previše,premalo,dovoljno itd.

-uzročni prilozi –postavljamo pitanje zašto?Odgovor je :zato,stoga,onako,džabe,nipošto itd.

43. PRIJEDLOZI su nepromjenljiva vrsta riječi ,koji iskazuju odnose između predmeta i bića označenih imenicom ili zamjenicom.Prema porijeklu mogu biti.pravi-neizvedeni i nepravizvedeni .

Pravi prijedlozi :u,na,kod,iz,za,sa,bez,od,niz,kod,pod,zbog,okokroz,osim,mimoitd.

Nepravi prijedlozi :npr. duž puta , kraj rijeke,povodom Bajrama,van kuće,poslije tebe.

44. VEZNICI povezuju riječi i rečenice .Mogu biti :

-sastavni –i,pa,te,ni,niti

-rastavni-ili,ili-ili

-suprotni-a,ali,ama,pa,dok,nego,već,kad li, kad to ,a ono

-zaključni – zato,stoga,dakle

-isključni- samo,tek,jedino,osim,samo što , tek što, osim što

-izjavni-da, da li kako ,gdje

-vremenski- čim,dok,kada,kako,pošto,nakon,što

-namjerni-da,kako,eda

-uzročni-jer,kako,budući,da,što zato što,kako

-posljedični-da,te

-pogodbeni-da,ako,kada,li ,kad li

-dopusni-premda,mada, ma i, ako.iako,čak i da, makar

-poredbeni-kako,kao,kao što, kao da, nego već

-načinski- kao,kao što,kao da, kako.

45.RJEČCE iskazuju lični stav prema sadržaju iskaza .Razlikujemo rječce za postavljanje pitanja zar, za afirmaciju i negaciju –da,svakako,ne,nikako,nipošto,jok; za pojačanje tvrdnje ili odricanja –da,jest,svakako,nikako,ne ; za izricanje emotivnog odnosa –baš, opet,i,samo,čak,jedva ,ni,niti; za dopuštanje –ma,makar,god; za pokazivanje –evo,eto,eno.

46. UZVICI su riječi ,skupovi glasova ili pojedini glasovi kojima najbrže iskazujemo svoje trenutne emocije .Upotrebljavaju se :da se izraze različita fizička ili psihička stanja :jao,joj,ah,uh,oho,iha,haj,uf itd ; da se skrene na sebe nečija pažnja –hej,halo,de,pst,opa,bre ;

da se dozove ili otjera neka životinja –pi –pi-pi,mac,pis,iš,kuš,curik ; da se dočaraju prirodni zvukovi ,zvukovi mašina ,glasovi životinja –pljus,pljas,ga-ga,krc,kukuriku,hm,eh,cmok itd.